

Pere Joan Porcar:
Coses evengudes
en la ciutat y regne
de València

Dietari (1585 – 1629)

Edició a cura de
Josep Lozano

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2012

*f*onts històriques valencianes

Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot

© Josep L. Lozano Lerma, 2012
© D'aquesta edició: Universitat de València, 2012
Disseny de la col·lecció: J.P.
Il·lustració de la coberta:
Tomàs Yepes (València, 1600?-1674), *Bodegó amb ceràmica*, fragment.
Museu de Belles Arts de València
Maquetació: Publicacions de la Universitat de València
ISBN (Obra completa): 978-84-370-8155-7
ISBN (vol. I): 978-84-370-8156-4
Dipòsit legal: V-4192-2011
Impressió: Guada Impressors, SL

*E*studi introductori

Entre els indicis literaris que mostren el pas del món tardomedieval cap als plantejaments renaixentistes, hi trobem el conreu i divulgació del conte, creat a partir de la realitat més immediata, amb l'objecte de narrar-la i expressar-la en clau de sàtira contra el poder i la ideologia dominant, com ho palesen el *Decameron* (1351)¹ o els *Canterbury tales* (1378). Però aqueixa realitat, en la seua vessant més privada i personal, també serà contada en clau de testimoni. Tendència o corrent que donarà lloc a la producció de relacions, memòries i dietaris, és a dir, a la prosa memorialística. L'origen de la qual podríem també cercar-lo en l'evolució dels crònicons,² quan aquests comencen a circumstanciar i detallar els fets que relaten, i serà incitada per altres condicionants socioculturals, com ara l'expansió de la lectura privada, l'escriptura personal i l'emergència del «jo».

D'aquesta prosa memorialística, caldria destacar que l'escripta en català, nascuda a les darreries del segle XIV i fins a les primeres dècades del XIX³ —malgrat la progressiva minorització de l'idioma, a partir de l'entronització dels Trastàmara—, tingué un aflorament rellevant. Amb una producció que, si no va ser nombrosa en títols —si la comparem amb les generades per França o Anglaterra,

¶¹ Traduït al català el 1429. ¶² Obra historiogràfica escrita entre els segles XI i XV, en què els esdeveniments relatats són descrits més àmpliament que en un annal, però en una extensió més breu que en un dietari. En la nostra historiografia hi ha dues grans famílies de crònicons: els procedents del monestir de Ripoll (*rivol·lenses*) i els procedents de Barcelona (*barcinonenses*). Aqueix pas de l'anotació de crònicó a anotació de dietari, podem constatar-la ja en el *Cronicó Barcinonense IV o de Mascaró*, des de

l'any 1379, i en el *Cronicó Valencià* a partir del 1428, vegeu en <www.encyclopedia.cat> l'entrada «dietari». Vegeu també V. J. ESCARTÍ, «Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià del segle XIV al XIX», en *Manuscrits*, núm. 28, 2010, pp. 181-205. ¶³ Tenim el cas de Rafael d'Amat de Cortada, baró de Maldà qui, amb una perseverança prodigiosa, va escriure al llarg de mig segle (1769-1819) un dietari de més de 26.000 planes, el *Calaix de sastre*, magnífic testimoni del seu temps.

amb obres emblemàtiques en aquesta mena de literatura contra l'oblit—,⁴ posseeix una apreciable entitat. I el dietari *Coses evengudes a la ciutat y regne de València (1585-1629)*,⁵ de mossén Pere Joan Porcar, que ha estat objecte de la nostra tesi,⁶ n'és un bon exemple. Tant pel seu abast cronològic —unes quatre dècades a cavall dels segles XVI i XVII, i les informacions que ens aporta sobre l'esdevenir històric dels valencians—, com per les dades que ens forneix sobre la llengua emprada aleshores. Dietari que publiquem en dos volums per mor de la seua extensió.

DIETARI

El manuscrit del dietari es guarda a la Real Academia de Historia de Madrid amb la signatura 12-3-6-G-70, i el componen 3.445 anotacions o entrades, escrites en 451 folis en recto i verso, amb notícies des de l'any 1585 fins al 1629, on podem distingir tres parts:

- uns prolegòmens de dades històriques, titulat «Memorias de Valentia», amb 30 entrades; referenciades amb números romans;
- el dietari pròpiament dit, conegut sota el títol de «Coses evengudes en la ciutat i regne de València», amb 3.415 entrades;
- i un afegit final i inconnex, de dos folis, on hi ha: *a*) una mena de taula de preguntes en llatí i les seues respostes, que autoritats forals de la ciutat, eclesiàstiques o de la cort virregnal, s'han intercanviat entre ells, i que figura en el manuscrit amb una finalitat que ignorem;⁷ *b*) unes anotacions de notícies soltes, que no semblen de Porcar pels seus trets gràfics; *c*) un petit text en llatí i *d*) una anotació de lletra del dietarista.

Pel que fa a la «Memorias de Valentia», podem dir que és una presentació històrica de la ciutat, que empra elements llegendaris com *auctoritates*, per tal de dignificar-la i enaltir-la; aspecte, aquest, que continua la tradició historiogràfica iniciada per l'autor del *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* al segle XV, i que

¶⁴ Com ara les obres de Gilles de Gouberville, terratinent del segle XVI, o les de Jean Héoard, metge del monarca Lluís XIII, pel que fa a França, i el *Diary of Samuel Pepys*, escrit entre 1660-1669, pel que fa a Anglaterra. ¶⁵ Aquest dietari va ser publicat per primera vegada, encara que no en la seua totalitat, a la capital madrilenya l'any 1934, amb el títol *Coses evengudes a la civtat y regne de València. Dietario de Mosén Juan Porcar, capellán de San Martín de Valencia (1589-1629)*, a cura de l'arxiver Vicente Castañeda Alcover, secretari perpetu de la Real Academia de la Historia de Madrid, amb la transcripció paleogràfica i un succint prò-

leg. Anys després, el 1983, Ferran Garcia i Garcia també en publicà una selecció de textos, una quarta part del total, en *Dietari 1585-1629 (Antologia)*, amb transcripció filològica i un interessant pròleg, editat per la Institució Alfons el Magnànim de València. ¶⁶ Tesi dirigida pel doctor Vicent Josep Escartí i Soriano i defensada el 21 d'abril de 2008, a la Facultat de Filologia de la Universitat de València-Estudi General. ¶⁷ Per exemple, comença de la manera següent: «Lo virrey al regent: *Frexa, amicus noster dormit.*», a la qual cosa contesta el regent al virrei: «*Si dormit, salvus erit.*» etc. escrits en els folis 449r, 449v i 450r.

seguirien després Viciano, Escolano i Diago amb les seues obres en els segles següents. Cròniques que ens reporten, a vegades —com ara en aquestes «Memorias de Valentia»— fets no contrastats, llegendaris, espuris: «*En el año de 968, después del diluvio de Noé, fue fundada la ciudad de Valencia por Romo, llamada Roma, antes de la venida de nuestro redemptor Jesuchristo, 1349*», que foren acceptats i assumits, sense cap reserva, pels historiadors i el reduït públic lector de l'època. En aquesta primera part introductòria, és on també el dietarista dubta o vacil·la sobre en quina llengua ha d'expressar-se: la seua o el castellà, ja que hi empra les dues. A més a més —i ignorem les raons—, aquest text no va ser publicat per Castañeda Alcover en l'edició del 1934.

La segona part o el dietari pròpiament dit, que consta de 3.415 entrades, constitueix un corpus impagable de notícies sobre el món eclesiàstic, costums, rumors, abusos de poder, fets luctuosos, pasquins, conflictes sobre preeminències, protocol, celebracions, etc., referits, generalment, a la quotidianitat de la València d'aleshores.

Tot plegat, un extens recull de fets diaris o esdeveniments, més o menys rellevants, heterogenis, que genera la societat valenciana, una societat regressiva, subalterna, deprimida, una societat en declivi. Encara que, de tant en tant, Porcar depassa l'àmbit estrictament ciutadà i ens relata la mort i exèquies de Felip II (1598); les noces de Felip III amb Margarida d'Àustria (1599); l'expulsió dels moriscos (1609); les Corts de 1604 o les de 1626, o del conflicte generat per les temptatives de canonització del pare Jeroni Simó, mort el 1612, amb fama pública de sant. Dietari que mossén Porcar començarà a escriure als 29 anys i deixarà de fer-ho quan en té 68.⁸

DADES BIOGRÀFIQUES

Tres són les fonts que hem utilitzat per a esbrinar dades biogràfiques del dietarista: *a)* el mateix text memorialístic, que ens n'aporta un bon nombre; *b)* els testaments d'algun dels seus germans —localitzats a l'Arxiu del Patriarca en els protocols del notari Pina—, com ara les últimes voluntats, conjuntes, de Justina i Anna Gregòria Porcar,⁹ i les de Tomàs Porcar,¹⁰ que viurà un temps —ell i la dona— a

¶⁸ Encara que el dietari s'acaba el 30 de desembre de 1628, hi ha dos incisos referits a l'any 1629, en les entrades 3.336, del 19 d'agost de 1628, i 3.382, del 28 d'octubre de 1628. El primer ens parla de la detenció de don Sebastià Adell pel virrei, per portar armes per la nit, que serà alliberat en maig de 1629, per ser beneficiat i haver fermat contenció sobre ell l'arquebisbe Aliaga. I el segon incís es refereix a Felip Dia, beneficiat d'Alcora, acusat d'ofegar la flequera del carrer Corretgeria,

i que tot i també haver fermat contenció sobre ell l'arquebisbe, serà declarat *non gaudere* el 3 de gener de 1629. A més a més, són de lletra del dietarista. ¶⁹ En tenia tres més, de germanes: Isabel Joan, Dorotea i Francesca. Vegeu Arxiu del Regne de València, Justícia Civil. Processos, núm. 4652, 15-IX-1653. ¶¹⁰ Protocols n.ºs. 17028, 5542 i 5544 de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca, ja citats per Ferran Garcia i Garcia en el pròleg de l'edició incompleta del Dietari, l'any 1983.

casa del dietarista per falta de recursos econòmics, i on morirà als pocs mesos de residir-hi, i c) la reclamació de l'herència dels Porcar —morts tots els fills legítims i naturals del notari, i llurs descendents— per part d'Antoni i Josep Porcar,¹¹ cosins germans del dietarista, com a hereus universals, l'any 1641 i, finalment, la reclamació feta per Francesca Friuola o Frigola, viuda de Josep Porcar, en nom de la seua filla Úrsola Porcar, l'any 1653.¹²

Per aquestes fonts sabem que el pare, Pere Joan Porcar, era notari i posseïa béns patrimonials. En el 1653 encara hi quedaven «once cases» del notari Porcar, que reclamarà la mare de la neboda neta. D'aquestes, una al carrer del Pes de l'Almodí; altra al carrer Xerea; altra a la plaça dels Pares de la Companyia; dues a l'Alfondec, una d'elles ocupades per un semoler; dues a la placeta de Nàtera o Nàquera al costat de la casa de Jeroni Lleó, prop de Sant Nicolau, i altra, l'hort¹³ del carrer Morvedre; de la resta d'habitatges, tres, ignorem la ubicació. També sabem que al notari el servia un negret de criat i tenia sepultura al monestir de Sant Francesc. Que el dietarista nasqué a València, en juliol de 1560, possiblement al carrer Xerea, que el batejaren el 21 d'aquell mes¹⁴ a l'església de Sant Llorenç i també que morirà després del maig de 1629, en data que desconeguem. Tanmateix sabem que el 29 de novembre de 1641 havien mort tots els fills «naturals i legítims» del notari —i per tant el dietarista— com també llurs descendents.¹⁵

Del nom del mossén, Pere Joan, cal dir que duu els mateixos patronímics del seu progenitor, coincidència que podria ser indicatiu de primogenitura. Tanmateix, només podem afirmar que mossén Porcar és major que el seu germà Tomàs, nascut el 23 d'abril del 1582.

Respecte al cognom, hem trobat sis casos, a la València del XVI i del XVII, associats al llinatge Porcar: tres a la carrera notarial i altres tres a l'eclésiàstica.¹⁶

¶ ¹¹ Sobre la reclamació d'aquests dos hereus universals del llegat dels Porcar, Antoni i Josep, vegeu Arxiu del Regne de València, Justícia Civil. Processos, núm. 4592, 29-XI-1641, en què testimonien a favor d'aquests el franciscà Francesc Vives i el camperol de Sueca Pere Riudoms. ¶ ¹² Pere Joan Porcar, pare, en el testament fet davant del notari Joan Baptiste Gaçull el 7-X-1620 i llegit el 31-X-1620, disposava que si morien tots els seus fills i descendents, com així va ocórrer l'any 1641, el seu patrimoni passara als fills del seu germà Antoni Porcar i Margarida Terrassa, que eren Antoni i Josep. Sobre la reclamació de Francesca Frigola, esposa de Josep Porcar, en nom de la seua filla, Úrsola Porcar, vegeu Arxiu del Regne de València, Justícia Civil. Processos, núm. 4652, 15-IX-1653. Informació que va facilitar-me, molt amablement, Francesc Villanueva Serrano. ¶ ¹³ Vegeu l'entrada 15. Potser fos un hort amb una casa, perquè els notaris

havien de complir, necessàriament, amb tres requisits per a l'exerciment de la seua professió: a) ser majors de 25 anys; b) no ser eclesiàstics i c) tindre una casa en propietat, a la mateixa ciutat o als voltans: «...y tinga casa pròpia en la terra, o arravals.» Vegeu P. H. TARAÇONA, *Institucions dels Furs y Privilegis del Regne de València*, València, 1580, en Notaris. Títol XXII, p. 152. En aquest cas fora vila, al carrer Morvedre. ¶ ¹⁴ Vegeu l'entrada 2.323. ¶ ¹⁵ Vegeu Arxiu del Regne de València, Justícia Civil. Processos, caixa núm 4591, data 29-XI-1641, sentència d'Antoni Porcar, a què ja hem fet al·lusió. ¶ ¹⁶ Francesc Villanueva Serrano també ens ha donat una altra dada arxivística sobre els Porcar, trobada a l'Arxiu del Patricarca de València, en els protocols del notari Francesc Joan Romeo, núm. 14.576, 17-I-1610, que fa referència a un: «...Petrus Joannes Porcar, mensescalis...», que parla sobre el lloguer d'una casa al carrer de Cavallers.

Pel que fa als notaris, tenim el rebedor del testament¹⁷ de Pere Antoni Beuter (1554), anomenat Pere Joan Porcar, que tot i tindre els mateixos patronímics i cognom, pensem que no pot referir-se al pare del mossén —nascut el 26 de desembre de 1539—¹⁸ ja que de ser així hauria exercit de notari als 15 anys, i els Furs i Privilegis del Regne eren ben explícits al respecte: «Ningú pot ésser elet notari que no haja cumplida edat de vint-y-cinch anys...».¹⁹ A tot allargar, aquest primer notari, Pere Joan Porcar, podria ser l'avi; el segon, el pare del dietarista, i un tercer notari, al segle XVII, Nasiancé Porcar, que figura en tres entrades del dietari *Notícies de València y son regne* (1661 a 1664 i 1667 a 1670), de mossén Joaquim Aierdi.²⁰

Sobre la relació d'aquest cognom amb la carrera eclesiàstica n'hem constatat també tres casos: el del nostre dietarista —prevere i beneficiat de Sant Martí—, el de mossén Miquel Porcar,²¹ que compartia la degania de Sogorb amb el doctor Corder, i un tercer, que també trobem al dietari d'Aierdi:²² mossén Basílio Porcar, beneficiat de la Seu, que morirà assassinat per un tal Castellví, parent del comte de Carlet.

Sabem que el dietarista inicià la carrera com a beneficiat el 18 de març de 1595, quan als 34 anys començà a cobrar percaços de l'església de Sant Martí, al carrer Sant Vicent de València.

És a dir, que el nostre autor formava part d'aquell nombrós clergat secular i subaltern de la València barroca, el membres del qual gaudien d'algun benifet o prebenda, generalment no massa copiosa en diner, a canvi d'ajudar en els oficis litúrgics del temple a què pertanyien.

Pel Nadal de 1614 habita una casa del carrer Xerea, possiblement la casa pairal. Una de les germanes —no sabem quina, probablement Isabet— n'habita una altra, paret mitgera amb la seua. També ens hi conta els seus estats de salut; al·ludeix alguna domèstica que viu amb ell; refereix morts de familiars; oficis religiosos; conflictes entre poder civil i eclesiàstic i, en la vessant sentimental, la relació que té amb dos fills de la família Aparici, els quals prendrà com a domèstics de ben xiquets i als qui tindrà un gran afecte.

Una vida marcada per les ocupacions eclesiàstiques, sense grans èxits ni grans fracassos. Aparentment sense ambicions socials ni preocupacions intel·

¶¹⁷ Datat el 5 d'octubre de 1554. Vegeu *Primera part de la Història de València*, de Pere Antoni Beuter, edició a cura de Josep Vicent Escartí, col. Fonts Històriques Valencianes núm. 2, València, PUV, 1998, pp. 24 i 29. ¶¹⁸ Vegeu l'entrada 1.745. ¶¹⁹ Vegeu P. H. TARAÇONA, *Intitucions del Furs y Privilegis...*, op. cit., en «Dels Notaris», títol XII, pp. 151-161. Les ordinacions forals, però, no es prenién al peu de la lletra, sinó com un referent o conjunt orgànic de lleis. De fet, al segle XV hi trobem un notari amb 24

anys. Vegeu J. M. CRUSELLES GÓMEZ, *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1998, nota 54, p. 45. ¶²⁰ Joaquim AIERDI, *Notícies de València i son regne*, edició, introducció i estudi lingüístic a cura de Vicent Josep Escartí. Barcelona, Editorial Barcino, 1999, entrades 1.043, 1.123 i 1.216, pp. 398, 415 i 443. ¶²¹ Vegeu l'entrada 2.849. ¶²² J. AIERDI, *Notícies de València...*, op. cit., entrada 66, p. 179, referent al 18 de setembre de 1661.

lectuals i, possiblement, sense grans passions. Així, un dels seus grans èxits serà oficiar la missa de la Minerva,²³ el 18 de juny de 1606, i dues o tres visites a l'arquebisbe Isidoro Aliaga, les relacions amb el qual seran de servei i acatament, com exigeix el vot d'obediència per la seua condició de tonsurat. Potser l'únic cas de celada discrepància amb l'arquebisbe siga el de la beatificació del venerable Simó, de la qual ell n'era partidari i el mitrat aragonés contrari.

Cal dir que la ciutat de València —que l'any 1617 tenia 10.836 cases i que segons la relació presentada aleshores per l'arquebisbe Aliaga a la Santa Seu de Roma, comptava amb 7 dignitats, 24 canonges, 219 beneficiats i 52.632 com-bregants; 14 parròquies, 37 convents o monestirs, 21 de frares i 16 de monges i 4 col·legis eclesiàstics—,²⁴ s'havia convertit en una ciutat conventual i levítica, tren-tina, però també en una en una ciutat violenta, agitada, una ciutat en crisi.

Per tant, no és gens estrany que Porcar, a més de ser prevere, pertangués a les confraries de Nostra Senyora del Roser; a la del Santíssim Sagrament o de la Minerva; a la de la Germandat de Sant Domingo,²⁵ i que el 1628, s'inscriba a la «del Santíssim y Dulçíssim Nom de Jesús». Com tampoc no ens ha de sorprendre que un altre beneficiat, mossén Gonzalo Rodrigues, l'agredesca al carrer dels BarreTERS i el feresca amb una coltellada a la mà dreta,²⁶ o que a mossén Solana, antic beneficiat de Sant Martí, i aleshores rector de Guadalest: «lo mataren a pu-nyalades y despullat».²⁷ Al respecte també podem citar l'entrada del 19 de juny de 1604, dissabte, en què ens conta que «a la nit, mataren 4 hòmens ab spasa o punyal; cascú en diferents llochs».

Altrament, encara que mossén Porcar tingués casa pròpia —que sol ser un indici patrimonial d'estabilitat—, la seua vida no hagué d'estar exempta de preo-cupacions econòmiques, atés que els emoluments eclesiàstics que percebia deu-rien ser ben migrats. A més a més, viurà en una època de recessió econòmica, de la qual ens facilitarà nombroses dades. Al capdavall, una trajectòria vital grisa, inserida en un context de crepitació religiosa per una banda i de violència quo-tidiana per altra, a qui la posteritat ha tret de l'oblit pel fet d'escriure un extens i interessant dietari.

AFICIONS DEL DIETARISTA

Les aficions de Porcar, que en certa manera ens donen indicis del seu tarannà, seran diverses. En primer lloc tenim els «corros» de bous, ja que al dietari figu-

¶²³ Vegeu l'entrada 406. ¶²⁴ E. CALLADA ESTELA, *Iglesia, poder y sociedad en el siglo XVII. El arzobispo de Valencia fray Isidoro Aliaga*, València, Biblioteca Va-lenciana, 2001, p. 120. ¶²⁵ Vegeu les entrades 992, 1.247 i 2.857. ¶²⁶ Entrada 2.516. També hem

trobat a l'Arxiu del Regne de València, Reial Au-diència. Processos. Part 2a, Lletra S, núm. 1.197, any 1607, un pleit entre mossén Porcar i el síndic de Sant Onofre, fra Francesc Agulló, sobre un be-nifet de Sant Honorat. ¶²⁷ Vegeu l'entrada 155.

ren unes seixanta dates d'espectacles taurins,²⁸ els quals acompanyaven aleshores qualsevol tipus de celebració: canonitzacions, visites importants, bodes reials, naixements il·lustres, etc., on solien assistir el virrei, jurats, noblesa, inquisidors i el poble pla com a espectador.

També mostra interès, encara que en menor proporció, per les fórmules remeieres o etnomèdiques, i per a altres usos. En recull unes vint-i-cinc,²⁹ entre les quals podem citar les usades en: «mal de yllada», «mal de ulls», «mal de quixal», «ronya», «morenes»,³⁰ «(v)ull de poll», «vèrtoles»,³¹ «somnis terribles», «la toz», «contra floroncos»,³² «per a dormir», «per a la peladilla»,³³ «per a cuchs»,³⁴ «per a gra de la cara» «per a llarga vida», etc. Algunes d'elles qualificades com a «notables», segons el criteri d'autoritat de Lorenzo Palmireno.³⁵

Una altra temàtica, a què li prestà atenció, serà la dels fenòmens atmosfèrics: pluges, tempestes, nevades, inundacions, etc., que tanta relació tenien en la producció de les collites; o els fenòmens astrals, que interpretava com signes de mals auguris, anunciadors de catàstrofes: càstigs que Déu enviava per purgar els pecats dels homes.

Cal fer esment també del seu gust pel monstuós,³⁶ pel fabulós o per l'exòtic —d'igual manera que els Vich en el seu dietari—, com un precedent de les temàtiques que s'empraran en el romanticisme. Així ens reporta notícies sobre animals o persones amb malformacions congènites, que anomena «mostros» o «mònstruos», o sobre éssers estranys o no massa coneguts: el «basilich»,³⁷ el «cavall troyà»,³⁸ els dragolins, els pagans o el «cocodril·lo»,³⁹ de nom Lepanto, que aleshores regalaran a l'arquebisbe Ribera i que després, possiblement, donaria lloc a la llegenda del dragó del col·legi del Patriarca.

¶²⁸ Les entrades 115, 340, 341, 353, 354, 463, 515, 516, 846, 848, 925, 1.021, 1.022, 1.151, 1.152, 1.305, 1.306, 1.414, 1.415, 1.420, 1.421, 1.548, 1.554, 1.555, 1.556, 1.616, 1.645, 1.683, 1.686, 1.689, 2.152, 2.164, 2.165, 2.168, 2.169, 2.170, 2.190, 2.313, 2.314, 2.339, 2.340, 2.356, 2.496, 2.502, 2.581, 2.594, 2.595, 2.640, 2.854, 2.855, 3.089, 3.090, 3.125, 3.126, 3.315, 3.316, 3.324, 3.347, 3.348 i la 3.350. ¶²⁹ Figuren a les entrades 1.442, 1.525, 1.685, 1.740, 2.689 i 3.042. ¶³⁰ Hemorroides. ¶³¹ Ganglis. ¶³² Plural de 'floronc' o 'floronco', que segons el DCVB és un tumor inflamatori que es forma en l'espessor de la pell i termina en supuració. ¶³³ En cas que fos una confusió de Porcar per 'peladina', es referiria a una cremada cutània o de la pell produïda pel sol. Si no cap eixa possibilitat, no sé a què pot referir-se; segurament a algun problema de salut de la pell, perquè parla d'untar-s'hi. ¶³⁴ En aquest cas de paràsits de l'home. ¶³⁵ Lorenzo Palmireno (Alcanýis, 1524-València, 1579). Prestigiós humanista, lexicògraf i escriptor, va es-

tudiar a l'Estudi General de València, on anys després seria catedràtic de Poesia, de Grec i d'Oratòria. A València publicaria bona part de les seues obres, com ara *De vera et facili imitatione Ciceronis* (1560), *Los estudiosos de la aldea* (1568), *El estudioso cortesano* (1573) i *El vocabulario del humanista* (1569). ¶³⁶ És ben significatiu que al llarg del segle XVI, a València es feren tres edicions —el 1521, 1524 i 1540— del llibre de Jean DE MANDEVILLE, titulat *Libro de las maravillas del mundo y del viaje de la tierra sancta de Jerusalem y de todas provincias y cibdades de las Indias. Y de todos los ombres monstruosos que ay por el mundo. Con muchas otras admirables cosas*. Vegeu J. L. CANET, «Literatura i impremta durant el segle XVI a València», en el catàleg de l'exposició *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, València, Generalitat Valenciana, Acadèmia Valenciana de la Llengua i Museu de Belles Arts, 2004, p. 25. També en el mateix catàleg A. SOLANO, «Les relacions de successors en la València de l'edat Moderna», p. 117. ¶³⁷ Ídem la 1.575. ¶³⁸ Ídem la 519. ¶³⁹ Ídem la 408.

EL PARE SIMÓ

Tanmateix, el tema a què mossén Porcar dedicarà més entrades en el dietari —cent trenta— és al de la frustrada beatificació del beneficiat de Sant Andreu, mossén Francesc Jeroni Simó, de la qual Porcar n'era partidari. Un procés digne d'estudi, per les seues imbricacions polítiques i socials, i no solament a nivell valencià, ja que hi va intervindre el papat, la monarquia i el Sant Ofici. Importància que també palesen l'extensa bibliografia escrita fins a l'actualitat sobre aquest cas i l'ingent allau de documentació que va generar durant tota la centúria en que es tractà de dur endavant el procés de beatificació i les considerables despeses de numerari que les institucions forals hagueren de destinar-hi.

L'EXPULSIÓ DEL MORISCOS

El beneficiat de Sant Martí també viurà un dels esdeveniments crucials de la nostra història: el foragitament dels moriscos el 1609. Solució dràstica que es va prendre com a remei al fracàs de les temptatives d'assimilar-los⁴⁰ en la societat cristiana dominant i que suposarà la deportació als països del nord d'Àfrica de més d'un terç de valencians islàmics: uns 130.000, alguns dels quals ja havien aconseguit un bon grau d'integració, encara que —com escriu Benítez Sánchez-Blanco—, la decisió d'aquella expulsió massiva també obeeirà a altres raons polítiques, relacionades amb el llarg conflicte de la monarquia hispànica amb els Països Baixos, que acabava de signar la Treva dels Dotze anys.⁴¹

Assumpte que el dietarista assumirà com una bona sortida esperada des de feia temps i que acceptarà, sense plantejar-se cap qüestió al respecte, com una opció plausible, necessària, positiva, com faria tanta gent d'aleshores. Sense pensar en l'atrocitat d'aquell desterrament, les condicions en què es va fer, ni les repercussions econòmiques que causaria.

¶ ⁴⁰ Encara que en alguns casos, investigats recentment, es demostra que s'havia aconseguit un cert grau d'integració. Vegeu Javier HERNÁNDEZ RUANO, *Historia de los moriscos de Xivert. Desarrollo económico y aculturación*, Alcalà de Xivert, Centre d'Estudis del Maestrat, 2002. ¶ ⁴¹ Vegeu Rafael BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, *Heroicas decisiones: la monarquía católica y los moriscos valencianos*, València, Ins-

titució Alfons el Magnànim, 2001, que en la pàgina 23 diu el següent: «Se trataría, en definitiva, de compensar la pérdida de los Países Bajos, y el mal efecto de una negociación con vasallos rebeldes, y además herejes, con una victoria sobre el infiel que le permitiera al Monarca ofrecer algún «triumfo» a sus súbditos, máxime tras el fracaso de los primeros intentos de lograr algún éxito en el Norte de África».

ORIGEN DEL DIETARI

Sobre la gènesi del dietari de mossén Porcar o la pregunta de quina o quines motivacions l'haurien pogut impulsar a redactar-lo —amb algunes pinzellades de càrrega crítica i de reflexió política o ideològica de tipus neoforalista; no massa abundants, però d'una gran evidència—, no hi tenim cap resposta o respostes probables, ja que les seues motivacions no són explícites en el text. Tot i això, podem suggerir-ne algunes.

Primerament ja sabem que, per ascendent familiar o cognom, està relacionat amb dues carreres, la notarial i l'eclesiàstica. En aqueix mateix sentit, creiem que la condició de Porcar de ser fill de notari podria constituir la raó més important perquè ell esdevingués dietarista, i l'altra, complementària d'aquesta primera, la seua formació humanística com a clergue.

El notari d'aleshores —igualment que el clergue, el mestre d'escola, el metge o el jurista o home de lleis— havia d'haver depassat els minsos coneixements d'una formació bàsica de *legere et scribere* i havia d'haver adquirit bons nivells d'ensenyament literari.⁴² D'altra banda, tot i que el professional de la fe pública solia eixir als mercats, freqüentar els tribunals o es traslladava a pobles de la rodalia per a buscar possibles parroquians, l'escrivania notarial es trobava, normalment, al lloc de la residència familiar. Encara més: sovint el notari feia també de mestre, perquè en molts casos el treball dels aprenents en la notaria tenia com a contraprestació l'ensenyament «de les lletres».

Per tant, podem suposar, a mena d'hipòtesi, que el beneficiat de Sant Martí visqué en el si d'una família en què el coneixement de les lletres i sobretot l'ambient de la pràctica escriptural —correspondència, còpies de contractes, últimes voluntats, vendes i altres documents— seria diària o, si més no, freqüent. Hi hauríem d'afegir també una certa tradició il·lustrada, amb un pare i un avi notari, i que a la llar familiar, on probablement radicaria l'oficina notarial, hauria d'haver-hi llibres i que n'estaria familiaritzat des de ben infant. Com també tindria «llibreria» a sa casa quan ja era adult, cosa que ens conta al dietari.⁴³ Tanmateix, no podem saber el nombre de volums que contenia la biblioteca del mossén; presumiblement no massa —atesa la seua condició econòmica—, ni de quines matèries tractaven.⁴⁴

¶⁴² Un exemple, encara que distanciat amb uns cent cinquanta anys, el tenim en Jeroni Manyes, que contractarà el 1426 Gabriel Moragues, «estudiant en arts», com a mestre, perquè li ensenye, a canvi d'un salari anual d'onze lliures, un bon nivell de coneixement per a «ésser ben suficient a pendre l'art de notaria o de capellà». Vegeu, J. M. CRUSELLES GÓMEZ, *op. cit.*, p. 28. Altrament, en les ordinacions sobre escoles, es-

tablides pel Consell i el Capítol de la Seu l'any 1412, es preceptuava l'obligació d'utilitzar, entre les matèries per a l'aprenentatge, «dos llibres de lògica, d'un altre de filosofia aristotèlica i set de gramàtica, a la qual cosa s'havia d'afegir la lectura obligatòria dels Evangelis», *op. cit.*, p. 31.

¶⁴³ Vegeu l'entrada 655. ¶⁴⁴ Encara que Ferran GARCIA I GARCIA ens proposa, en el pròleg de la seua selecció de textos —*Joan Porcar. Coses*

Aleshores, el notari ja inspirava respecte per la posició social que solia detentar, la seua formació cultural i les seues relacions amb les autoritats. A més a més, gaudia d'una situació privilegiada per a conèixer la societat en què vivia immers, atés que per la seua condició professional era sabedor de la dinàmica socioeconòmica de la seua ciutat, en aquest cas València. Perquè havia esdevingut gestor, per la seua activitat fedatària —segons explica Cruselles Gómez sobre les característiques d'aquesta professió al segle XV, que també creiem aplicables als notaris del XVI—, d'una part important de la memòria personal i col·lectiva. Com també «el garant dels drets i de les intencions familiars i individuals, com a coneixedor d'uns camins legals que molt sovint eren tortuosos».⁴⁵

A més a més, mossén Porcar viu i escriu en la cruïlla dels segles XVI i XVII, ubicat en el període que alguns historiadors anomenen el «temps del notari», que abastaria des del segle XII fins al XVIII, «mig mil·lenni durant el qual el notari es troba en període de més gran activitat, importància i rellevància. Més enllà, ja no té el poder i la presència de qui és certificador, redactor i testimoni oficial», com diu Joan Peytaví Deixona (2007),⁴⁶ qui també escriurà al seu article que el notari és el «lligam necessari i suficient entre el món de l'escrit i la realitat més quotidiana» i que «representa, doncs, un personatge nexa entre la multitud i l'autoritat oligàrquica, entre els molts i uns pocs».⁴⁷ És el dipositari de la *fides pública* i, per tant, serveix i fa servir el doblet de valors inherents a la professió: veritat i legalitat, de què n'és garant i gestor, com ja hem dit adés.

Per això creiem que les vivències o l'ambient de la professió notarial, amb què mossén Porcar estaria en contacte bona part de seua la vida —ja que notari era el seu progenitor i ben possiblement el seu avi—, haurien pogut contribuir, indirectament, a la redacció del dietari.

D'altra banda, la formació eclesiàstica d'aquell nombrós baix clergat, secular i subaltern, de la València barroca d'aleshores —a què pertanyia Porcar— no hauria de ser, en el seu conjunt, molt solvent o sòlida, atés que va ser una de les preocupacions dels bisbes Ribera i Aliaga. Tot i que per a gaudir d'un benefet, com era el cas de mossén Porcar, calia estar ordenat *in sacris*, requisit que exigia coneixements eclesiàstics, humanístics, i en alguns casos, una certa pràctica literària.

Altrament, la bibliografia històrica valenciana dels segles XV al XVII corrobora la presència d'aqueixes dues professions o ocupacions; com podem veure en alguns dels seus historiadors i cronistes.

eventuges a la ciutat y regne de València. Dietari 1589-1628 (Antologia), València, Institució Alfons el Magnànim, 1983, p. 13— com a mena d'hipotesi, que a la biblioteca de Porcar podria haver-hi les *Décadas* d'Escolano, el *Llibre dels Feyts* de Jaume I, algun tractat d'Astrologia o de Ciències Naturals, dels clàssics Isop i De-

mòstenes i llibres hagiogràfics o d'espiritualitat. ¶⁴⁵ J. M. CRUSELLES GÓMEZ, *op. cit.*, pp. 18-24. ¶⁴⁶ Joan PEYTAVÍ DEIXONA, «Notaris, homes i papers. El Nord català als segles XIII-XVIII», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 58, vol. XII, 2007, p. 554. ¶⁴⁷ PEYTAVÍ DEIXONA, art. cit., p. 545.

Així, en el XV, tenim que Melcior Miralles, a qui se li atribueix l'autoria del *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*,⁴⁸ era sotssagristà de la Seu i mestre en Sacra Teologia. En el XVI, Pere Antoni Beuter,⁴⁹ autor de *Primera part de la història de València* (1538), era prevere i també mestre en Sacra Teologia; Rafael Martí de Vicianà,⁵⁰ historiador i cronista, però també notari, va escriure la *Crònica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reyno* (1564-1566). I en obres del XVII, dos historiadors coetanis de Porcar, nascuts com ell el 1560, són eclesiàstics: mossén Gaspar Escolano,⁵¹ rector de Sant Esteve i autor de las *Décadas de la historia de la insigne y coronada Ciudad y Reyno de Valencia* (1610-1611), i el dominic Francesc Diago,⁵² que va escriure *Anales del reyno de Valencia* (1613, inacabats). També seran eclesiàstics, generalment sagristans de la Seu, els redactors del *Llibre de Antiquitats* (1472-1783).

Potser que aqueix bagatge de mossén Porcar, que havia vist en el notari el gestor de la memòria col·lectiva i personal i, alhora, el coneixedor dels camins legals, sumat a la seua formació eclesiàstica, i per tant humanística —i impulsat per un afany de justícia de llibertat o per un desig compensador d'una vida anodina com la seua—, feren que s'erigira, discretament ubicat en el segur recer de la intimitat, i des del filtre de la pròpia mentalitat, en el reportador crític de la vida de la València. I això per tal de preservar i perpetuar la memòria del temps que li havia pertocat viure i, a més a més, denunciar tots aquells esdeveniments o actes que contravinguessen costums o lleis forals, fonament dels drets dels valencians.

Aspecte, aquest, que potser siga un dels més interessants. En aqueix sentit, els principals eixos de la crítica porcariana seran els següents:

¶⁴⁸ Possiblement entre els anys 1474 i 1478.
 ¶⁴⁹ Pere Antoni Beuter (València, 1490-1554), historiador i exegeta, va ser secretari de l'arquebisbe Alemany Erhard de la Marche, predicador de la Seu de València i beneficiat en aquell temple de Santa Margarida; també va gaudir del benifet de Sant Miquel, Sant Jeroni i Sant Onofre en l'església de Sant Martí, i el de Sant Esteve i Santa Clara a l'església de Santa Caterina. El 1540 va ser destinat a Roma, on seria nomenat predicador apostòlic pel papa Pau III, i quan va regressar a València exercí de rector de la càtedra de Sagrades Escripures i Antic Testament. Conegué Erasme de Rotterdam i va ser «suspecte» d'erasmisme. Va escriure també: *Segunda parte de la crónica general de Espanya; Caerimoniae ad Missam; Annotaciones decem ad sacram escripturam; Judicium in confessiones sacerdotum* i deixà inèdita *De feriis et diebus festis ludeorum*.

¶⁵⁰ Rafael Martí de Vicianà (Borriana, 1502-València, 1574), pertanyia a la noblesa valenciana. Participà en la guerra de la Germania en el bàndol mascarar i com a síndic en les Corts de Montsó de 1542 i en les de Vila-real de 1557. També va escriure *Libro de las alabanzas de las lenguas hebrea, griega, latina, castellana y valenciana*. ¶⁵¹ Gaspar Escolano (València, 1560-1619), rector de l'església de Sant Esteve, va ser un dels fundadors de l'Academia de los Nocturnos de Valencia. ¶⁵² Francisco Diago (Viver, 1560-València, 1615) frare dominic, fou lector de Santa Caterina de Barcelona i de Sant Onofre de València. El rei Felip II el nomenà cronista d'Aragó. A més de l'obra esmentada, també va escriure: *Historia de los virtuosísimos condes de Barcelona* i *Historia de la provincia de Aragón, de la orden de Predicadores, desde su origen y principios hasta el año 1600*.

a) La monarquia i el seu *entourage*

Pel que fa al regnat de Felip II, ens dóna notícia de la decapitació del justícia aragonés, Juan de Lanuza i Ximénez de Urrea, per haver-se oposat que l'exèrcit castellà entrara a Aragó, on s'havia refugiat Antonio Pérez, secretari del monarca. Fet sobre el qual Porcar escriurà autocensurant-se i acabarà per referir la notícia lacònicament: «Y altres coses que no són per a escriure».

Felip III tampoc no comptarà amb les seues simpaties. Així, en referir-se a les seues sumptuoses bodes, celebrades a València el 18 d'abril de 1599, criticarà que no convida els jurats a la cerimònia. Com també reportarà el pillatge, abusos i falta de comport de la superba noblesa castellanoandalusa, en les cases i palaus que els havien acollits com a hostes per assistir a les bodes del rei. Als qui acusa perquè «tots los aposientos han enmerdad. Y tot ho an deruít y casi fins tots los panys de les portes han arrancat. Esta és la ganàntia que sa magestat ens à portat a València, ab tal bruta gent».⁵³

Tant hagué d'indignar la gent de València aquell desconsiderat comportament del monarca i el seu seguici, que Porcar ens conta que el 5 de juny «a la matinada, aparegué en lo pont del Real, en la pedra de Ribarroja que havien fet posar los señors jurats, de com aquell pont se havia acabat a la entrada del nostre rey señor don Phelip tercer, tota borrada y rompudes casi totes les lletres, y tota la pedra ab un betum molt brut, que atapaven lo lletrer. Y, al peu del lletrer, un paper que amenasava que quants ne farien los borrarrien».

També qüestionarà les Corts de 1604 que, segons ens diu, «destruí lo regne perpètuament, y féu rejets als señors de vasalls».⁵⁴

El 22 de setembre de 1620, Porcar acusarà el monarca d'estar «tostemps endormiscat i amodorrit, y·ls seus vassals o patixen», en lamentar-se que «lo Turch havia saquechat, cremat y asolat una ciutat en lo regne de Nàpols, en lo ducat de Calàbria, y cativada tota la gent, del més gich fins al major...».⁵⁵

Sobre Felip IV, últim monarca que figura en el dietari, Porcar depositarà algunes esperances a primeries del seu regnat (1621): «...Aquest señor rey, Felip tercer de Aragó i 4 de Castella, ha començat a regnar a[b] molta rigor y justícia en Castella, y ha despertat aquí la vida que son pare fia dormir».⁵⁶ Tanmateix, ben aviat també serà objecte de les seues justificades crítiques. Primerament quan el monarca no jure personalment els Furs a València el 1621, i hi delegue en el virrei. O quan aprofitant, el 9 d'octubre de 1624, l'èxit de l'armada espanyola en la recuperació de Bahía, que havia caigut en mans holandeses, el dietarista demana a Déu que «done gràtia y llum al señor rey, per a que veja y remedie la gran necessitat que patix la corona de València, Aragó y ses esglésies, per la baixa que féu dels censals

¶⁵³ Entrada 124. ¶⁵⁴ Vegeu l'entrada 456.
¶⁵⁵ Vegeu l'entrada 1.861. ¶⁵⁶ Vegeu l'entrada 1.950.

y valer als qui estan entorn, y no a les esglésies, òrfens, viudes y pobres»,⁵⁷ referint-se a la reducció dels interessos dels censals, decretada per Felip III per rescalabar els nobles de l'expulsió dels moriscs, i que havia arruïnat famílies, parròquies, convents i institucions, esdevinguts petits o grans inversors en aquesta modalitat de préstec.

Una altra decisió, qüestionada pel dietarista, serà la de convocar Corts valencianes el 1626 fora del regne, a Montsó, quan les catalanes serien a Lleida i les aragoneses a Barbastro. Les qualificarà de «desdichades», i denuncia la traïció i la por d'un dels representants enviats, el jurat Pallarés, que com «tenia la coa de palla, temia's de les grans traïcions que ell y altres han fet a la ciutat y pobres, no·ls donasen lo guallardó que merexien».⁵⁸

No hi faltaven motius: aquestes Corts de 1626 suposaren una càrrega molt onerosa per al regne de València per l'aprovació d'un quantió «servici», d'1.080.000 lliures, pagador durant quinze anys, en anualitats de 75.000 lliures, sufragades amb noves impositcions, que extorsionarien una població molt delmada per les càrregues contributives.

Però aquests retrets contra el monarca no seran els únics. Així, en l'entrada del 14 d'agost de 1626, ens diu que el vicari general Garcés havia demanat «que tots los dies de diumenge y festes diguesen, en les parròchies, les lletanies; per al bon dirigiment dels negocis del senyor rey. Y aquell se folga y juga,⁵⁹ y destruí los regnes».⁶⁰

També fa esment de la falta de credibilitat en la paraula de Felip IV, quan en l'entrada de 7 de setembre de 1626, relata el cas del confessor a qui havia mort el marquès de Tendilla a punyalades,⁶¹ per reptar en confessió una amiga del noble; i com la germana del sacerdot havia anat a parlar amb el monarca, per a donar-li raó del fet. El dietarista escriurà aquestes lapidàries frases: «Lo rey diuhen que hu sentí molt. Y creu-se com de les demés coses».⁶²

b) La política inflacionista i la carestia de pa i altres vitualles

Una altra vessant de la seua crítica és la política ruïnosa i inflacionista que els tres darrers monarques de la casa d'Àustria duran a terme per tractar de resoldre la falta de numerari, la qual comportarà, indefugiblement —amb la concurrència d'altres factors, com ara anys de males collites o la no arribada dels metalls preciosos de les Índies—, la penúria i carestia de productes alimentaris bàsics.

¶⁵⁷ Vegeu l'entrada 2.514. Altrament, Maximilià CERDÀ DE TALLADA, en la seua *Relació* —vegeu Josep Lozano, «La *Relació Verdadera* de Maximilià Cerdà de Tallada», en *Caplletra* núm. 31, 2001, p. 62, amplia la llista dels possibles censalistes a: «capítols, cleresia o con-

vents, ospitalls, pobles, viudas, cavalers, siutadans y altres». ¶⁵⁸ Vegeu l'entrada 2.779. ¶⁵⁹ Felip III, el seu pare, també tenia fama d'agradar-li molt el joc de cartes. ¶⁶⁰ Vegeu l'entrada 2.814. ¶⁶¹ Entrada de 7 de setembre de 1626. ¶⁶² Ídem.

Sobre aqueix aspecte, el nostre dietarista ens donarà dades sobre el preu del blat, de la quèrna del pa, del vi, de la carn de moltó, dels ous, del peix durant la Quaresma —lluç, abadejo, sardina, llobarros de l'Albufera—, del carbó, de la neu (que tenia aleshores diversos usos) i de l'arròs. Com dels daltabaixos del diner. Així ens conta que els jurats han fet una crida dient que «posarien en certes places de València hòmens experts, per a que triasen los papers de menuts; perquè n'i havia ya molts roÿns». ⁶³ I també que, dos dies després, «posaren dos hòmens a la porta de l'Almodí y tallaven los diners que·ls pareixia, y alguns àssens, ⁶⁴ que·ls portaven per a que·ls tallassen». ⁶⁵

Conjuntura econòmica que atribuirà Porcar, des d'un plantejament fatalista, a una mena de càstig per les culpes dels valencians: «Nostres peccats o volen, que bé no dure per al pobre». ⁶⁶

c) Els contrafurs i desafurs

També la crítica porcariana es referirà als fets que generaven contrafur o desafur. El contrafur era una transgressió —per part del poder civil, eclesiàstic o militar— que conculcava la legalitat foral, i el desafur la privació del dret que atorgava el fur, com ara en les situacions següents:

- Contra els drets i privilegis dels jurats i cavallers, que li farà escriure que ja eren «morts los Centelles, Marrades, Vichs, Pardos, Vilanoves, Castellvins, Pujades, Vallesos, Bessalduchs, Boÿls, Martorells, Cucalons, Peñarrojes y·ls demés defensors de la llibertat de la terra».
- Per la fixació de les reunions dels estaments o Corts fora del regne, com van ser les de Montsó.
- Per la mercé o nomenament, per a un càrrec eclesiàstic o civil, a un no natural dels regnes de la Corona d'Aragó, sobre la qual ens conta alguns casos.

d) Denúncies contra la noblesa valenciana i l'administració foral i municipal

Altres crítiques es dirigeixen a membres de la noblesa autòctona i de l'administració foral o municipal, als qui culpava de col·laborar amb la Corona, en l'aprovació dels tributs que aquesta exigia al poble, a canvi de privilegis. Com podem deduir sobre els tres personatges de què parla en l'entrada de 29 de gener de 1626, als qui cridarà el monarca a Madrid: «don Pau Zanoquera, don Christòfol Frígola, degà de Morvedre y canonge de València, y March Antoni Penarroja. Perquè, al que·s dia, són estats síndichs dels braços y haver fet lo que no devien,

¶ ⁶³ Vegeu l'entrada 1.150. ¶ ⁶⁴ Plural de: 'ases'.

¶ ⁶⁵ Vegeu l'entrada 1.151. ¶ ⁶⁶ Ídem.

en les Corts, contra la ciutat. Y després vingueren molt medrats, ab encomiendes y pensions, en lloch de castigats». ⁶⁷

Els càrrecs de les institucions forals tampoc no n'ixen de buit. Així, quan relata la processó del 5 de novembre de 1622, escriurà: «Aprés seguia la turma ⁶⁸ dels oficials de la Sala, afferrats a ella com a caparres, en les desventurades orelles y anelles d'ella, que una volta afferrats no y à remei que's ne traga; ans bé tostemps diuhen mal d'ella y dita ciutat calla per no haver-i qui's condolga d'ella. Y axí està tan trista y desconsolada que no pot quexar-se per la tanta y tan gran opressió que té dels matexos que d'ella viuhen y diuhen tan mal d'ella, y no poden apartar-se'n. Ni y à qui la remedie, per estar tan oppresa». ⁶⁹

En octubre del 1626, mossén Porcar escriurà, més que una entrada, una llista dels greuges comesos contra els valencians en les Corts d'aquell any: «En estos desdichats dies concordaren los traditors de la pàtria de donar tyrànicament lo donatiu que, contra sa voluntat havien extorsits [i] malament havien promés al seu rey, contra tota justícia, rahó y lley. Puix no u podien donar y imposaren lo vectigal, ⁷⁰ exactió ⁷¹ y gabela ⁷² de la xexantena del vi.

»Déu que est molt pacient, misericordiós y justicier, la amostre contra'ls traïdors y infames a Déu, pàtria [i] furs de la terra, que contra'ls pobres han fet, per fer-se a ells». ⁷³

També ens parla Porcar d'altres corrupteles, com ara la de donar una plaça de docent o títol acadèmic en l'Estudi General al fill del vicescancerler Roig, sense meréixer-s'ho: «Estos dies, los molt il·lustres señors jurats de València, com a persones doctes y circunspectes, donaren una examinatura de Theologia a fra Roig, fill del vicescancerler Andreu Roig, ans de ser doctor en Theologia. Miren quina confiança es pot tenir del govern de tal gent». ⁷⁴ També farà referència a la retòrica interessada dels notaris, dels qui dirà, amb certa sorna, que són «els senyors allargadors d'etcèteres». ⁷⁵

e) El clergat regular i la Cúria vaticana

Un altre punt són les crítiques i acusacions contra el clergat regular i la Cúria. Generalment contra els ordes dels dominics i franciscans, una majoria dels quals, encara que no tots, s'havien destacat pel seu antisimonisme. Així, en l'entrada del 19 d'octubre de 1612, en referir-se al sermó de fra Vreta o Urreta a Predicadors, contra la canonització de mossén Simó i la commoció popular que hi va comportar, ens contarà que «En est temps, anava en augment la persecu-

¶ ⁶⁷ Vegeu l'entrada 385. ¶ ⁶⁸ En l'accepció d'esquadró de trenta genets o de multitud o turba. ¶ ⁶⁹ Vegeu l'entrada 2.226. ¶ ⁷⁰ Tribut imposat al transport de mercaderies. ¶ ⁷¹ Exacció: percepció de tributs. ¶ ⁷² Gabela o gabe-

lla: impost que es cobrava damunt la compra de certs articles de primera necessitat, com ara el vi, l'oli, la sal, etc. ¶ ⁷³ Vegeu l'entrada 2.867. ¶ ⁷⁴ Vegeu l'entrada 1.659. ¶ ⁷⁵ Entrada 1.875.

tió dels frares contra mosén Simó y lo hàbit eclesiàstich». També ens conta, dos anys després, que un franciscà, acusat de matar dos homes a Alacant, n'apunyalà altres dos que estaven sopant. I ens diu que «per ser frare, y cosa tan pública y notòria y de la manera dita, no se'n féu res... Que si fóra secreta, y de Sent Pere,⁷⁶ se feren grans aclamacions».⁷⁷

De crítiques contra la Cúria vaticana només n'hem trobades una, referent als nomenaments dels bisbes de Tortosa i Mallorca pel rei Felip IV, en què acusa, vetladament, la institució romana de venalitat de càrrecs eclesiàtics amb aquestes paraules: «Y també dien que al bisbe de Barcelona, nomenat don Visent Sentist, lo havia nomenat en bisbe de Tortosa, y a don Baltazar de Borja, bisbe de Mallorca, lo havia elet de Tarragona. Y d'estes resolucions los pesa molt als de Roma, que's fan richs ab estos moviments».⁷⁸

Com podem veure al llarg d'aquests exemples, hem d'agrair al beneficiat de Sant Martí que, gràcies a la seua activitat memorialística, ens haja transmés un estat d'opinió de la societat de la seua època —o d'una part de la mateixa— amb les seues crítiques contra les autoritats, que són ben difícils de detectar en altres dietaris d'aleshores.

CONSIDERACIONS SOBRE EL TEXT MEMORALÍSTIC DE PORCAR

Tanmateix, tot i l'inicial atractiu generat pel text de Porcar des de l'edició de Castañeda Alcover el 1934, són escassos, i distanciat en el temps, els estudis centrats en el dietari o en el seu autor.

Només coneixem: *a)* el pròleg de Vicente Castañeda Alcover a la seua edició, abans esmentada; *b)* els assaigs que li dedicarà Joan Fuster en *Poetes, moriscos i capellans*,⁷⁹ l'any 1962; *c)* la introducció que escriurà per a l'edició de l'antologia de textos porcarians Ferran Garcia Garcia,⁸⁰ de 1983; *d)* la comunicació de Carles Batlle i Jordà i August Rafanell Vall-llosera, presentada al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1986, titulada «Algunes consideracions sociolingüístiques sobre els dietaris de Porcar, Vic i Sòria»,⁸¹ publicada el 1989; *e)* les reflexions i comentaris que dedica Enric Sòria al beneficiat de Sant Martí o al seu dietari, en l'excel·lent llibre *Mentre parlem. Fragments d'un diari iniciàtic*⁸²

¶⁷⁶ És a dir, eclesiàstic, del clergat secular. ¶⁷⁷ Vegeu l'entrada 1.135. ¶⁷⁸ Vegeu l'entrada 2.885. Citat per J. FUSTER, *Poetes, moriscos i capellans*, València, L'Estel, 1962, p. 439. ¶⁷⁹ Publicat per primera vegada a l'editorial L'Estel, València. ¶⁸⁰ Editat per la Institució Alfons el Magnànim, Biblioteca d'Autors Valencians, núm. 6, de València. ¶⁸¹ Vegeu C. BATLLE JORDÀ i A. RA-

FANELL VALL-LLOSERA, «Algunes consideracions sociològiques sobre els dietaris de Porcar, Vic i Sòria», en *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, VIII, Àrea 7, Història de la Llengua*, València, Institut de Filologia Valenciana, 1989, pp. 260-289. ¶⁸² E. SÒRIA, *Mentre parlem. Fragments d'un diari iniciàtic*, Barcelona, Edicions 62, 1991, p. 154.

(1991) i f) el meu article «Mossén Pere Joan Porcar: testimoni crític del Barroc valencià» (2004).⁸³

De tots ells, i sense cap de dubte, tenen gran interès els esplèndids sis assaigs⁸⁴ escrits per Joan Fuster el 1962 sobre el dietari, en *Poetes, moriscos i capellans*, concretament en el capítol «La València del segle XVII a partir d'un dietarista eclesiàstic», que seran com una mena de cap de brot que augmentarà l'atenció i interès del text de Porcar en historiadors i lingüistes.

La valoració fusteriana, però, és dual, i diversa, i es refereix tant al continent com al contingut del dietari. Pel que fa al continent, les seues qualificacions no són massa benèvols. Perquè tot i adjectivar la transcripció paleogràfica de Castañeda com a «deplorable», tampoc no estalviarà mordacitats per a mossén Porcar, qualificant el text del dietarista com de «feixuga opacitat», de «lectura gaire confortable», de «crapulosa sintaxi»,⁸⁵ amb una «afició obsessiva per les notícies macabres».⁸⁶ Encara més: dirà del beneficiat de Sant Martí que: «Porcar és un escriptor infecte, i només té la disculpa d'haver escrit sense la menor pretensió literària: disculpa mínima, en tot cas».⁸⁷

Personalment crec que aquesta valoració és una mica injusta, perquè el dietari que ens ha arribat no és un text publicat o a punt de publicar, un text afaiçonat pel desig de claredat i rigor expositiu, corregit prèviament per criteris morfològics i sintàctics d'impressió. Allò que ens ha arribat és un esborrany, probablement un primer esborrany, un text escrit pensant en una ulterior o ulteriors correccions. Només cal fer un colp d'ull al manuscrit per comprovar-ho i, a més a més, tenir en compte que ben pocs són els escriptors o escrividors, i ben insòlits, que escriuen amb certa cura i a raig fet, és a dir sense posteriors esmenes i modificacions.

Potser si haguéssim tingut l'obra impresa no hauríem pensat, certament, que era una obra fonamental de la nostra literatura —ben escasses, d'altra banda, en aquells anys del Barroc—, però tampoc no hauria rebut aquestes qualificacions tan inclements. Valoracions de Joan Fuster, que en *La decadència al País Valencià*, publicada el 1985, cauran també fulminants sobre un bon nombre dels dietaristes del XVII, ja que ens diu: «En el segle XVII, només alguns curials —la dinastia dels Ortí, per exemple— sabien a què atènyer-se: per professió havien d'escriure en català, i en un català digne, i procuraven buscar-se solucions. Ells

¶⁸³ Publicat en el catàleg de l'exposició *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, el comissari de la qual va ser Vicent Josep Escartí, València, Generalitat Valenciana, l'Acadèmia València de la Llengua i Museu de Belles Arts, 2004, pp. 149-160. ¶⁸⁴ Que tenen com a títols: «Història, dada i opinió», «Un segle excitat», «Problemes valencians», «Professió de fe», «Un

veí impecable» i «La bufa del bou, tot aire».

¶⁸⁵ Vegeu J. FUSTER, *Poetes, moriscos...*, op. cit., p. 436. ¶⁸⁶ Cosa que no era gens d'estranyar, ja que de cada persona finada que soterrara la seua parròquia ell podia cobrar, si participava en el sepeli, l'emolument que li pertocava. ¶⁸⁷ Vegeu J. FUSTER, *Poetes moriscos...*, op. cit., p. 498.

no feien literatura. Buròcrates, només escrivien actes, informes, cartes, i de tard en tard, alguns versos, alguna “dedicatòria” de llibres de festes: podien sortir-se’n sense dificultats. Tampoc no aspirava a “literat” el ciutadà subaltern (Joan Porcar, Joaquim Aierdi, etc.) que redactava dietaris, i es deixava endur per la inèrcia incontrolada del llenguatge quotidià: la prosa dels dietaristes acostuma a ser sintàcticament demencial, pobra de vocabulari i molt acastellanada. No existia, de fet, un “model” d’idioma equivalent al que tenien el castellà, el francès o l’italià.⁸⁸

Així, pel que fa a Porcar com autor o escriptor, no massa destre en recursos d’escriptura, també hi ha una altra possibilitat o indicatiu que podria qüestionar o, si més no, atenuar aquestes valoracions: la competència fraseològica o la verbal⁸⁹ que desplega Porcar en el dietari, gens desdenyables, que en el segon cas es xifra en aproximadament mil dos-cents verbs, el que palesa un bon domini, si més no, del lèxic verbal.

Tanmateix, Fuster no jutja el contingut de forma tan negativa, ja que el considera com una rica font de dades sobre el Barroc, de gran utilitat en l’estudi de la història local i, per consegüent, de la nacional. Dit també d’altra manera pel mateix autor: «Sigui com sigui, i cenyint-nos a València i a les seves comarques, Porcar, i els Vich, i els altres analistes contemporanis són, amb les seves escriptures, un pulcre mirall del barroquisme ambient»⁹⁰ que matisa i completa fets rellevants d’aleshores i, en paraules també de l’assagista de Sueca, sobre «la manera que varren ser acceptats per la societat els esdeveniments en qüestió».⁹¹

A l’interès de dietari, pel que fa al seu contingut, caldria afegir-hi el seu component de veritat, per una senzilla raó: els dietaris són d’ús privat, lliure i personal i, generalment, d’accés restringit a l’autor. Els quals, encara que no pretenguen crear opinió, com diu Joan Fuster, la poden representar perfectament. Així, el text memorilístic de Porcar és paradigmàtic, des d’aqueixa vessant, pel fet d’expressar, recollir, reportar o fer-se ressò de les opinions de la seua classe social que, a vegades, això sí, contenen una gran acritud.

Per tant, bé siga per inèrcia, bé siga per comoditat, però també, per què no? per compromís, completament coherent amb les seues idees foralistes, i llevat d’alguns incisos, com la transcripció de documents en castellà o en llatí, la llengua majoritàriament amb què escriu el dietari serà el vernacle. El que suposa una mostra palesa, si més no, de resistència cultural, encara que aquesta resistència puguen o puguem qualificar-la de ‘passiva’.

¶⁸⁸ Vegeu *La decadència al País Valencià*, Barcelona, Curial, 1985, pp. 139 i 155. ¶⁸⁹ Vegeu l’Apèndix de la nostra tesi doctoral sobre el Dietari de

mossén Porcar, Departament de Filologia Catalana, Universitat de València, 2008. ¶⁹⁰ Vegeu *Poetes, moriscos...*, op. cit., p. 442. ¶⁹¹ *Ibid.*, p. 432.

ESTUDI LINGÜÍSTIC

El text serà escrit per Porcar a mesura que transcorre el temps, sovint amb una entrada diària, però no sempre, encara que això no exclou que vaja completant-lo amb dades i notícies de redacció posterior. És a dir, com ja hem comentat abans, es tracta d'un manuscrit d'autor, on sovintegen els incisos, les anotacions, les rectificacions, les línies ratllades, els casos de negligència i la deixadesa o manca d'homogeneïtat o coherència en els aspectes ortogràfics i sintàctics.

Tot i això, a l'estudi lingüístic caldria remarcar:

- la utilització de grafies híbrides 'ñy' o castellanitzants 'ch';
- els doblats i fins triplets d'un mateix mot: *Baltasar/Baltazar/Balthazar*; *Catalina/Catherina/Caterina*; *Desamparats/Desemparats*; *dimars/dimats*; *diumenge/deumenge*; *fonch/fou*; *Margarida/Margalida*; *micer/miçer/miser*, etc. a vegades, fins i tot, en la mateixa entrada;
- l'ús dels demostratius reforçats al costat dels simples;
- alternances verbals dels infinitius *tenir/tindre*, *valer/valdre* i *venir/vindre*;
- en alguns casos, l'ús reiterat de formes verbals d'un mateix verb, com a recurs estilístic: *veneren ben venuts*, *havent de haver*, *camí caminant*, *entrant que acabaren de entrar*, etc.
- els errors morfològics i sintàctics en frases mal construïdes o mancades de concordança de nombre amb substantius o temps verbals;
- un bon nombre de llatinismes i locucions llatines, de valencianismes i de castellanismes;
- la gran riquesa de locucions, modismes i grups sinonímics del text.

Trets, aquests, que, en certa manera, reflecteixen un estat de la situació del català escrit, sobre el qual han tingut incidència diversos factors determinants, com ara:

- la mateixa configuració textual del manuscrit, escrit 'tal com raja';
- el subdialecte apitxat del valencià central que ell parla quotidianament;
- l'adscripció eclesiàstica de Porcar, amb l'òbvia influència del llatí, que tot i haver perdut ja el seu estatus de llengua internacional, té gran vigència i ús, a més de en l'àmbit litúrgic, en escrivans, notaris, teòlegs i científics. I que, fins i tot, s'empra en l'intercanvi epistolar de persones cultes;
- la progressiva castellanització cultural i lingüística, que afecta bona part de la classe dirigent, civil, eclesiàstica i nobiliària, de la ciutat de València. On el castellà ja s'ha convertit, sense més pal·liatius, en llengua del poder;
- el període de temps, tan extens, en què escriu el dietari.

I també altres, però d'una manera més tangencial, com ara:

- la implantació de la impremta, amb la difusió del llibre en castellà, molt més rendible econòmicament que l'editat en català;
- el degoteig d'immigrants aragonesos i, en menor quantitat, de castellans, que en els darrers cents anys s'havien integrat a la ciutat;
- el teatre,⁹² que era una diversió molt freqüent a la ciutat i es representava en l'idioma del poder. Espectacle que hagué de ser un factor decisiu en el procés de castellanització de la classe dominant;
- l'homilètica que es feia en castellà aleshores. Un aspecte sobre el que caldria investigar més. Sabem que el Concili de Tours del 813, per una raó d'eficàcia pastoral, va recomanar el vernacle i no el llatí. I pensem que al final del segle XV i primeries del XVI els sermons encara es farien a València, majoritàriament, en català. Però aqueixa situació començarà a canviar, primer amb lentitud, i després més ràpidament, en el segle XVI, i a favor de la llengua del poder, el castellà. Així, pel que fa al segle XVII sabem, pel *Llibre de les Assistències i Funcions* (1663), de Joan Baptista de Valda, que de la quarantena de celebracions que es fan a València durant l'any, només en quatre oficis religiosos «predica lo predicador de la ciutat en llengua valenciana».⁹³ Altrament, tot i que Porcar només cita en el seu dietari dos oficis religiosos amb oratòria sacra en català, també en citarà només dos en castellà;
- i, finalment, la desafecció lingüística del català per part de la Universitat.

També hem de pensar que el dietarista escriu el seu text al llarg de quaranta anys, i que durant aqueixa època a la ciutat de València esdevenen tota una sèrie de canvis lingüístics.

Pel que fa a l'idioma, el dietari és simptomàtic d'una situació de crisi nacional i cultural, on els canvis fonètics i morfosintàctics, que experimenta la parla col·loquial, tenen el seu correlat en les grafies, les quals reflecteixen i consoliden els trets distintius d'allò que, en el futur, serà el subdialecte apitxat del valencià central. Modalitat empobrida de la llengua, tant lexicalment com en les construccions sintàctiques i les variants fonològiques.

Tanmateix, i malgrat tots aqueixos condicionants d'aculturament, les entitats forals, que ja viuen un període de recessió, com també els escrivans, notaris i alguns clergues, continuen redactant o omplint papers —potser més per inèrcia que per esperit de resistència— en la llengua del país i, entre ells el nostre die-

¶ ⁹² Vegeu sobre aquest tema els articles de Joan Fuster, «Confusions de llengua», en *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona, Selecta, 1968, pp. 161-168, després publicat a *Estudis d'Història Cultural*, amb pròleg i selecció de Francesc Pérez Moragón, Castelló de la Plana, Universitat Jau-

me I, 1992, pp. 129-136, i Joan FUSTER, «Decadència i castellanització», *Caplletra*, 1, 1986, pp. 28-35. ¶ ⁹³ Sobre els sermons en vernacle al XVII, vegeu també V. J. ESCARTÍ, «Unes reflexions sobre la poesia del Barroc en valencià», en *Escriptors valencians de l'Edat Moderna*, art. cit., p. 189.

tarista. Perquè, tot i no escapar d'aqueix context esquizolingüístic que comporta la diglòssia i la «pèrdua d'unitat de la personalitat lingüística»⁹⁴ —com tampoc no podrà evitar-ho mossén Vicent Torralba,⁹⁵ autor de *Memòries Curioses (1609-1651)*—, Porcar escriurà un dietari que, malgrat el seu estil descurat, potser maldestre i amb trets arcaics i grafies diverses, on de tant en tant deixa caure algun castellanisme o llatinisme flagrant o pertinaç, té una llengua vivaç, de gran vitalitat, amb una gran riquesa de topònims, girs, modismes i lèxic verbal que aconseguirà seduir l'assagista de Sueca. Un document excepcional, on és més important el que es diu que com es diu, i que encara guarda, malgrat tot, consciència de la tradició gràfica autòctona.

★ ★ ★

Agraïments: al doctor Vicent Josep Escarti i Soriano, director de la tesi, i a la meua esposa, Magda Añón i Espert, per la seua gran ajuda.

CRITERIS D'EDICIÓ

La transcripció dels vora cinc-cents cinquanta folis del dietari de mossén Porcar, escrits en *recto* i *verso*, s'ha fet a partir del manuscrit original que es troba a l'arxiu de la Real Academia de la Historia de Madrid amb la signatura: 12-3-6:G.70.

Hem procurat de respectar les particularitats del text original, tant les gràfiques, com les morfològiques i sintàctiques. Tanmateix, per tractar-se d'una transcripció filològica i no paleogràfica, hem seguit els criteris acadèmics usuals en les obres de gènere memorialístic, que tenen com a referent les normes de la col·lecció «El Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino, és a dir:

1. Conservem les grafies tradicionals.
2. Puntuem i separem els mots segons les convencions i els usos actuals.
3. Accentuem el text d'acord amb les regles ortogràfiques vigents; a més a més, per coherència, i pel que fa a la vocal *e* tònica, ho fem segons el sistema català occidental, a què correspon el text del dietari de Porcar.
4. Respectem les lletres originals, però regularitzem les grafies *i/j*, *f/s*, *u/v* i *c/ç*, d'acord amb els usos actuals.
5. Desenvolupem les contraccions i reduccions.
6. Substituïm *ll* per *l·l*, quan aquestes grafies tenen valor geminat.

¶⁹⁴ Vegeu G. BIBILONI, «Esquizoglòssia», *Diari de Balears*, 30 de març de 2005. ¶⁹⁵ Vegeu A. FER-RANDO, «Les *Memòries Curioses* (1609-1651) de

mossén Vicent Torralba», *L'Aiguadolç. Revista de Literatura*, núm. 21, Dossier: La literatura privada als Països Catalans, primavera de 1995, pp. 37-64.

Índex

<i>Estudi introductori</i>	9
Dietari	8
Dades biogràfiques	9
Aficions del dietarista	12
El pare Simó	13
L'expulsió del moriscos	13
Origen del dietari	14
Consideracions sobre el text memorialístic de Porcar	22
Estudi lingüístic	24
Criteris d'edició	27
Bibliografia	28
<i>Dietari de mossén Pere Joan Porcar</i>	39
<i>Apèndixs</i>	977
<i>Índex de rúbriques</i>	987
<i>Índex antroponímic</i>	1083
<i>Índex toponímic</i>	1135

*f*onts històriques valencianes
50_A.